

היה מנהל המכס להפעיל את סמכויותיו כדי להבטיח את קבלת מסי היבוא המגיעים לאוצר המדינה ובמועדים, שנקבעו לכך, ולהקפיד על קיום התנאים, שלפיהם ניתנו ההנחות לחברה.

6. המשרד חש עצמו אחראי לכשלונו מפעלם של שני נכי צה"ל, שייבאו מכונות, בלי שידעו, שהמשרד התיר יבוא מספר גדול של מכונות מסוג זה (ראה להלן, עמ' 443). במחצית השנייה של שנת 1961 הציע המשרד לחברה לרכוש מהנכים את מכונותיהם. החברה נאותה לכך, אולם התנתה, בין היתר, את הסכמתה בכך, שהאישור, שניתן בזמנו למפעל ההרכבה, יורחב ויכלול גם הרכבת מכונות שלא לשיווק חלב ומוצריו. באפריל 1962 אישר מרכז ההשקעות את בקשת החברה בדבר כלילת ייצור המכונות לשיווק משקאות רגילים במסגרת האישור הקודם, שניתן למפעל ההרכבה, והחברה רכשה את מכונותיהם של הנכים.

7. החברה מפעילה מכונות ספורות בלבד המשווקות ברובן משקאות שאינם על בסיס חלב. המכונות הבלתי מופעלות נמצאות בחלקן במחסני החברה, ויתרן כאמור במחסן הערובה. אשר למפעל ההרכבה והייצור, המועד שנקבע בזמנו להשלמתו היה סוף 1962; בנובמבר 1962 ניתנה לחברה, על פי בקשתה, ארכה סופית של שנה לסיום התכנית. עד גמר הביקורת לא הוקם המפעל.

*

ממצאי הביקורת עולה, שרשיון היבוא ניתן על ידי מרכז ההשקעות שלא בהתאם למדיניות הכללית של המשרד באותה עת, ובלא שנערכה בדיקה נאותה של סיכויי התכנית, של ביצועה נועד יבוא זה. במרוצת הזמן הורחבה מסגרת האישור המקורי, שניתן לתכנית, תוך אישור הנחות והקלות נוספות למשקיעים מעבר למה שהיה מתוכנן מלכתחילה. גם לאחר מתן הטבות אלה לא הוקפד על קיום התנאים, שלפיהן ניתנו, ואגף המכס והבלו נתן מצדו הנחות נוספות על אלה, שכבר הוענקו לחברה, המתבטאות בכך, שגבה ממנה סכומים נמוכים בהרבה מאלה שהוטלו עליה, ואף זאת בפיגור רב. על אף ההטבות וההקלות שניתנו לחברה בתברר, שמטרתה העיקרית של תכניתה, ייצור מכונות אוטומטיות לשיווק חלב, לא הושגה, וגם לאחר הארכה שניתנה למשקיעים, אין סימנים לכך, שמפעל כזה עומד לפני השלמתו.

תיקון ליקויים

יצוא חוטי כותנה

ד"ח שנתי 13, עמ' 169

רובן הגדול של המטוויות אוגדו, בשנים 1959—1961, לפי יוזמת המשרד, בשתי חברות שיווק; ממאוס 1960 חויבו המטוויות לייצא אחוז מסוים מתוצרתן. מאוקטובר 1960 עד אוגוסט 1961 הייתה קיימת שיטה של הטלת היטל על חוטי כותנה שנמכרו בארץ, לשם יצירת קרן השוואה, ממנה ישולמו תמיכות על יצוא בדים מחוטי כותנה. בספטמבר 1961 בוטלו ההיטל על חוטי כותנה ומכסות היצוא, ובמקומם הוטל היטל על כותנה גולמית.

1. עד דצמבר 1962 לא הגיע המשרד לכלל סיכום עם אחת מחברות השיווק בדבר גובה ההפסד מעסקאות יצוא, שלפי ההסכם עם החברה על המשרד לכסותו. לדברי החברה הסתכם ההפסד ב־117,000 ל"י, ואילו המשרד אמד אותו ב־80,000 ל"י ושלם לחברה על חשבון זה 30,000 ל"י. לחברה ניתנה הרשאה לשווק בשוק המקומי 920 טון כותנה, שיובאו לשם עיבוד חוטים ליצוא. בתנאי שהיא תשלם מכס על כותנה זו, שהגיע ל־320,000 ל"י. המשרד לא הביא בחשבון את הוראותיו של צו מכס מ־1.1.1960, לפיו פטור יבוא זה מתשלום מכס.

המשרד הודיע, כי החברה הכירה בחובה למשרד בסכום השווה למכס שלא נגבה על ה־920 טון כותנה, בסך 320,000 ל"י. בקשר ליבוא זה שילמה החברה סך כ־120,000 ל"י כהפרשי שערים, וכנגד היתרה בסך 200,000 ל"י עומד המשרד לקזו את יתרת ההפסד מעסקאות יצוא; עד סוף 1963 לא נערך חשבון סופי עם החברה בדבר גובה ההפסד.

2. מפעלי תעשייה, שייצאו למעלה מ־50% מכמות הייצור השנתית שלהם, היו זכאים, בהתאם להחלטה של ועדת היצוא הבינמשרדית, להחזיר של מחצית הסכום, ששילמו באותה שנה לקרן הארנונה לפיצי נזקי מלחמה. באוגוסט 1961 המליץ המשרד בפני החשב הכללי לדחות ל־7 מטרות, שהיו קשורות עם חברת שיווק שנייה, את תשלום מחצית דמי הארנונה לשנת 1961/62. על סמך המלצה זו העביר החשב הכללי לחשבון הארנונה של אותם מפעלים את מחצית דמי הארנונה לשנת 1961/62. המשרד לא בדק, אם היצוא של מטרות אלה אמנם הגיע בשנת 1961/62 ל־50% מתפוקתו, דבר שהוא תנאי להחזיר מחצית דמי הארנונה. בעקבות הביקורת פנה המשרד בנובמבר 1962 למטרות בדרישה להמציא אישורם של רואי חשבון על תפוקתן ויצואן בשנת 1961/62.

שתי מטרות לא המציאו את האישורים הדרושים, והחשב הכללי, על פי המלצת המשרד, ביטל את הזיכוי, שנתן להן בזמנו בסך כ־32,500 ל"י. חמש המטרות האחרות המציאו אישורים, אולם מבדיקתם ומחישובים שנערכו על ידי הביקורת נתברר, שארבע מטרות לא הגיעו ליצוא של 50% מתפוקתן. סכום הארנונה, שבו זוכו מטרות אלה בשנת 1961/62, הגיע ל־48,000 ל"י בקירוב. בעקבות הביקורת התחיל המשרד לבדוק מחדש את זכותן של המטרות לפטור.

3. סכום הקנסות, שהמטרות נדרשו לשלם על אי ביצוע התחייבויות יצוא בהתאם להסדרים, שהיו נהוגים בתקופה מארס 1961 — אוגוסט 1961 ושלא נפרעו, הגיע בדצמבר 1962 ל־800,000 ל"י בקירוב. החוב הוא של מטרות חדשות, שהוקמו בשנים 1960 — 1961 באזורי פיתוח. באוקטובר 1962 מינה שר המסחר והתעשייה ועדה לבחינת מצבן הכלכלי של המטרות באזורי הפיתוח. עד לקבלת מסקנות הוועדה הפסיק המשרד את הטיפול בגביית החובות.

לאחר שהוועדה הגישה את המלצותיה, החליט המשרד, שעל הקרן ליצוא מוצרי כותנה לגבות את הקנסות ולהעניק לכל מטוויה חדשה הטבה, בשיעור של 5 ל"י לפלך, כפיצוי על הוצאות מוגדלות בתקופת ההרצה, פרט למטרות, שקיבלו פיצוי בשווי זה עוד לפי הסדרים קודמים. סכום ההטבות הגיע ל־273,000 ל"י בקירוב; 222,000 ל"י מסכום זה נזכו מן הקנסות, והשאר מהתחייבויות אחרות של המטרות.

4. בידי הקרן ליצוא מוצרי כותנה הצטברו שטרות בעד היטלים, שזמן פרעונם עבר. ליום 31.1.1963 הסתכמו שטרות אלה ב־850,000 ל"י בקירוב. הקרן נהגה לקבל שיקים לפקדון.

בהבטיחה שלא להציגם לגבייה אלא בהסכמת המטויות, בלא שהיו הנמקות בכתב לדחיית תשלום היטלים בדרך זו.

לפי מאזן הביניים של הקרן ל-30.9.1963, הגיע סך כל החובות, שזמן פרעונם עבר, ל-1,321,000 ל"י בקירוב; מזה כ-832,000 ל"י חובות של שלוש מטויות הנמצאות בתהליך פירוק או המנוהלות על ידי כונס הנכסים הרשמי. ב-23.10.1963 נמצאו בידי הקרן שני שיקים בסך 233,000 ל"י, שזמן פרעונם עבר. ההחלטה, שלא להגישם לפרעון, הייתה מנומקת בכתב.

עורות עיזים וכבשים

דו"ח שנתי 13, עמ' 175

1. מאז אוגוסט 1961 קיימת בענף הבורסקאות של עורות עיזים וכבשים, באישור המשרד, התאגדות של רוב חברי הענף, הפועלים יחד ביבוא שלחים ובשיווק התוצרת בארץ ובחוץ לארץ. חברה פרטית משמשת כנאמן ההתאגדות, והיא מבצעת את היבוא, מחלקת את השלחים המיובאים בין הבורסקאים ומרכזת את שיווק העורות. ליד ההתאגדות הוקמה קרן השוואה, הניזונה מכספי היטל על שלחים ועורות, וממנה משתלמת ליצואנים תמיכה על היצוא. הקרן היא בפיקוח המשרד.

רשיונות יבוא לשלחים הוצאו על ידי המשרד לנאמן הקרן בלבד, ובורסקאים, שאינם חברי ההתאגדות, נאלצו לרכוש את השלחים באמצעותו ולשלם את ההיטל לקרן. הביקורת ציינה, שמן הדין היה שההיטל ייגבה על פי צו.

מאז ינואר 1963 מוציא המשרד את רשיונות היבוא ליבואנים במישרין, אך רק בתנאי שישלמו את ההיטל לקרן. ההיטל עדיין נגבה שלא על פי צו.

2. ההסדר קבע, שהנאמן יורשה לייבא שלחים לצורך השוק המקומי בסכום היצוא שיבצע. בתקופה אוגוסט 1961 — ינואר 1963 ייבא הנאמן, על פי רשיונות יבוא לשם יצוא, שלחים בשווי \$ 567,000 בקירוב. התחייבות היצוא נקבעה בדרך כלל בשיעור 150% מהיבוא. היצוא, שנעשה במסגרת ההסדר בתקופה האמורה, הגיע לפי הודעת הנאמן ל-\$ 92,000 בלבד.

בתקופה ינואר — ספטמבר 1963 יובאו שלחים בשווי של \$ 425,000, מזה \$ 136,000 על פי רשיונות יבוא לשם יצוא ו-\$ 289,000 על פי רשיונות יבוא לשוק המקומי. היצוא בתקופה ינואר-אוקטובר 1963 הגיע לפי הודעת המשרד ל-\$ 146,000.

3. רק בסוף 1962 דרש וקיבל המשרד דו"ח מלא על הקרן ופעולותיה. הנאמן שילם לחברי ההתאגדות סכומים שונים — פרמיות והחזרי היטל — בלי אישור המשרד ובלי ידיעתו.

מאז ינואר 1963 קיבל המשרד דו"חות סדירים על פעולות הקרן, ונתמנה לה רואה חשבון; נעשה הסדר, שתשלומים מהקרן נעשים באישור המשרד בלבד.

4. הבורסקאים גמנעו מלשלם לקרן היטל על שלחים בשווי \$ 243,000, שיובאו אחרי כניסת ההסדר לתוקפו (באוגוסט 1961) על פי רשיונות יבוא לשם יצוא, שניתנו לפני מועד זה. המשרד הסכים לראות ביבוא זה יבוא לשוק המקומי, בתנאי שהבורסקאים ישלמו עליו היטל לקרן בשיעור שנהג לפני עריכת ההסדר. עד לבירור סופי של העניין הופקד סכום ההיטלים, כ-35,000 ל"י, בידי התאחדות בעלי התעשייה.

הבירור עדיין לא נערך, וסכום ההיטלים מופקד בהתאחדות בעלי התעשייה.

ייצור מקומי של פח ומוטות פלדה

דו"ח שנתי 12, עמ' 153; דו"ח שנתי 13, עמ' 189

המשרד סייע להקמתה של חברה לייצור פחים מעורגלים בקור וסרטי פחים. שנוסדה ב־1958, והעניק לה מעמד ייחודי בשוק המקומי. בהתאם למוסכם בין המשרד לבין החברה היה על המשרד לבדוק את תחשיביה ולאשר את מחירי השיווק. המשרד לא בדק את התחשיבים ולא אישר את המחירים של סרטי פחים; בסוף 1962 הודיע המשרד לביקורת, כי הוא יביא את שאלת המחירים של סרטי פחים בפני הוועדה המייעצת לענייני הגנה על תוצרת הארץ. המשרד אינו בודק את התחשיבים ואינו מאשר את המחירים של סרטי פחים, אף כי לחברה זו הוענק מעמד ייחודי במשק; עד סוף 1963 לא הובאה שאלת חשיפתם של סרטי פחים מתוצרת החברה ליבוא חופשי בפני הוועדה המייעצת לענייני הגנה על תוצרת הארץ.

המכון לסיבים ומוצרי יער

דו"ח שנתי 12, עמ' 155; דו"ח שנתי 13, עמ' 190

מקומו של המכון בשירות התעשייה.

כדי להבטית, שפעולותיו של המכון יתוכננו ויכוונו כך, שיהא במחקריו כדי לשרת את צורכי המשק, ניסה המשרד במשך שנים מספר להקים ליד המכון קורטוריון מורכב מנציגי הממשלה, התעשייה ומוסדות מדעיים; דבר זה לא עלה בידו. המכון לא קיים במידה מספקת קשר עם המפעלים הגדולים מענפי הנייר והעץ, וכתוצאה מכך לא נודעה למחקריו הספעה ניכרת על תהליכי הייצור בענפים אלה.

בסוף אוגוסט 1963 הקים המשרד מועצה בת 24 חברים המורכבת מנציגים של משרדי הממשלה, התעשייה, ומוסדות מדעיים, שמתפקידה להציע מדיניות כללית לפעולות המכון; לדאוג לקשר אמיץ בינו לבין התעשייה; לאשר תכניות מחקרים ולפקח על ביצוען. הישיבה הראשונה של המועצה נתקיימה בנובמבר 1963.

הדיווח על המחקרים

כדי שאפשר יהיה לעמוד על מידת התקדמותם של מחקרי המכון, מן הצורך היה, שהמכון ימציא למשרד דו"חות תקופתיים, לפחות אחת לשלושה חודשים. למעשה נהג המכון להמציא דו"חות רק עם סיום מחקר או שלב חשוב בו.

המכון החליט להנהיג דו"ח מחקרים חצי שנתי; בנובמבר 1963 נמסר למשרד ולמועצת המכון דו"ח, שהתייחס לתקופה אפריל 1962 — ספטמבר 1963.

סדרי כספים ומינהל

על המכון לקבוע לפי תעריפון את התשלומים בעד הבדיקות, שהוא עורך לפי הזמנת מפעלים. על פי רוב לא נרשמו פרטי החישוב של דמי הבדיקה בתעודת הבדיקה ובחשבון, ולא ניתן היה לבדוק, כיצד חושב הסכום, ואם הסכום שנקבע הוא לפי התעריפון. במקרים מספר נתן המכון למפעלים שונים הנחות בשיעור של 20% עד 40% ממחירי התעריפון, בלא שנרשמה במסמכים הנמקה לכך. יש שמפעלים זוכו בסכומים, בלא שצוינו בכרטיסי

החשבונות האסמכתאות לאותם הויכויים. יתרת חובות מפעלים על בדיקות, שהמכון ערך בעבורם בשנים 1959—1961, הגיעה בדצמבר 1962 ל־27,000 ל"י.

מאז דצמבר 1963 מפרט המכון את דמי הבדיקה בחשבונות, שהוא ממציא למפעלים. לא נקבעו מקרים נוספים של הנחות, בלא שצורפו אליהן הנמקות. החובות המגיעים למכון הסתכמו באוקטובר 1963 ב־29,000 ל"י; חלק ניכר מסכום זה מתייחס לשנים 1959 — 1961.

במסמכי הקנייה של המכון לא צוין, אם הסחורות שנתקבלו נמצאו מתאימות להזמנה; רק בסוף 1962 הוחל בספירת מלאי של הציוד הטכני, שלא נערכה מאז 1954. לא נוהל רישום סדיר של ספרים, שהושאלו מהספרייה, ורק בסוף 1962 הוחל בספירת הספרים שבה.

במסמכי הקניות כלולים עתה הפרטים הדרושים. ספירות המלאי של הציוד ושל הספרים עדיין לא הסתיימו, והמכון עוד אינו מנהל רישום סדיר של ספרים מושאלים.